

**НЕВЛАДИН СЕКТОР – ЊЕГОВА УЛОГА У
ОСТВАРИВАЊУ СВЕОПШТЕГ РАЗВОЈА
ДРУШТВА И ПРЕВАЗИЛАЖЕЊУ ПОСТОЈЕЋЕ
ФИНАНСИЈСКО-ЕКОНОМСКЕ ДЕПРЕСИЈЕ**

**NON - GOVERNMENTAL SECTOR - ITS ROLE IN ACHIEVING
THE ENTIRE DEVELOPMENT OF THE SOCIETY AND
OVERCOMING OF THE CURRENT FINANCIAL AND
ECONOMICAL DEPRESSION**

Ђоко Слијепчевић*
Младен Иванић**

*"Све више је призната чињеница да успјешан
развој не овиси само о енергичном приватном
сектору или ефикасном јавном сектору, него и о
енергичном цивилном сектору друштва.
Ослањање на претходно споменуто два сектора
равно је сједењу на столици са двије ноге."*

(P. M. Todaro – C. S. Smith)

Резиме

Премда се одређене волонтерске организације и удружења грађана јављају готово током цјелокупног историјског развоја људског друштва, појам *невладина организација (НВО)* у општу употребу улази и значајнију улогу поприма тек са успостављањем Уједињених нација, тј. 1945. године. Од тада, а нарочито посљедњих година XX стољећа овај, тзв.

* Др Ђоко Слијепчевић, редовни професор, Економски факултет Универзитета у Бањој Луци

** Др Младен Иванић, ванредни професор, Економски факултет Универзитета у Бањој Луци

невладин сектор интензивно се развија и јача, тако да данас исти представља препознатљив и веома значајан чинилац политичког, економског и свеопштег развоја појединих – посебно развијених земаља свијета. Наиме, улога сектора невладиних организација у креирању и промоцији савременог, односно што успјешнијег општедруштвеног развитка сваке друштвене заједнице (посебно развоја демократије и демократског управљања, заштите околине, људских права и сл.), у новије вријеме поприма све већи значај. Међутим, функционисање и утицај невладиног сектора у земљама у развоју и тзв. транзицијским земљама, па тако и у Босни и Херцеговини и њеним ентитетима, још увијек није на жељеном, тј. довољно успјешном нивоу. Стога у овом раду чинимо теоријски осврт на суштину, те значај и улогу невладиних организација као незаобилазног и равноправног партнера владином и приватном сектору у остваривању што успјешнијег свеопштег, тзв. одрживог развоја сваке савремене друштвене заједнице.

Кључне ријечи: Невладина организација (НВО), Владин сектор, друштвено-економски развој, цивилни сектор, непрофитне организације, људска права.

Summary

Although some voluntary organizations and associations of citizens emerged during the whole historical development of human society, the notion *non-governmental organization (NGO)* started to be used and to play an important role only by the constitution of the United Nations, which is in 1945. Since then, and particularly in the end of XX century, the so-called *non-governmental sector* developed and became stronger so that nowadays it presents a distinguishing and very important factor of political, economic and overall development of individual - mainly developed - countries of the world. To be precise, in the recent period, the role of nongovernmental organizations sector in creation and promotion of modern, and/or successful general social development of each social community (specially democratic development and democratic management, protection of environment, human rights and similar developments), has gained ever enhanced significance. Nevertheless, functioning and the impact of non-governmental sector in developing countries and in the so-called countries in transition, therefore in Bosnia and Herzegovina and its entities too, are not at the desired, and/or satisfactory level. That is why this paper gives a theoretical retrospect of the essence, importance and the role of non-governmental organizations as an unavoidable and equal

partner to governmental and private sector in achieving as successful as possible overall, the so-called sustainable development of each modern social community.

Key words: Non-governmental organization (NGO), Governmental sector, social-economic development, civil sector, non-profit organization, human rights

Увод

Савремени економски и општедруштвени развој сваке земље, осим успјешног приватног и јавног (државног) сектора, подразумејева и све веће присуство и ефикасно дјеловање *невладиних организација (НВО)*, или тзв. *трећег сектора*.¹ Овај сектор чини веома широк спектар различитих организација, а на суштину и значај његовог дјеловања указује и развојни програм Уједињених нација, дефинишући НВО као *"сваку непрофитну волонтерску групу грађана организовану на локалном, државном или међународном нивоу. Оријентисан на извршење задатака и покренут заједничким интересима људи, НВО пружа разне услуге и обавља хуманитарне функције као што су упознавање власти с проблемима грађана, праћење политике и подстицање на политичко дјеловање у заједници. НВО-и врше анализе и пружају стручну помоћ, благовремено упозоравају на проблеме, те помажу код надзора и провођења међународних споразума. Неки НВО-и фокусирају се на специфичне проблеме као што су људска права, заштита околиша и здравствена заштита"*.²

Улога цивилног сектора, у виду НВО-а као значајних учесника у процесу креирања и остваривања што успјешнијег развоја, како на локалној, тако и на глобалној сцени, посебно је озваничена и означена њиховим учешћем на Свјетском економском и Свјетском друштвеном форуму 2003. године, те након Нобелове награде за мир (добијене за кампању против пјешадијских мина 1997. године и Љекари без граница, 1999. године), као и захваљујући запаженом доприносу истакнутих појединаца успостављању и развоју овог сектора.³

Данас невладин сектор чини незаобилазну карику свеопштег функционисања и развоја сваке земље, са све ширим опусом дјеловања, све

¹ Организације овог сектора називају се и непрофитним, независним, волонтерским, удружењем грађана, цивилним друштвом и сл.

² United Nations, Human Development Report, New York, 2003. <http://www.undp.org/hdr2003>.

³ Према, Р.М. Todaro, C.S. Smith: *Економски развој*, Шахинпашић. Сарајево, 2006. стр. 524.

већим буџетима и сталним растом броја запослених,⁴ тако да се може рећи да "структуру глобалног руковођења која се сада јавља, обликује и *глобално цивилно друштво*, простор којег насељавају хиљаде волонтерских, невладиних удружења с приступом у све дијелове свијета.⁵ Међународни НВО-и попут *Amnesty Internationala* или *Greenpeacea*, представљају милионе обичних грађана који су спремни успротивити се политичким и економским одлукама националних држава и међувладиних организација."⁶ Наиме, може се рећи да је дјеловање невладиних организација присутно у свим областима друштвеног живота. Отуда је и њихова структура веома разнолика, но имајући у виду подручје њиховог дјеловања, могућа је сљедећа класификација истих:⁷

- умјетност и култура,
- образовање и повезане дјелатности,
- заштита и унапређивање околиша,
- заштита животиња,
- заштита друштвеног и тјелесног здравља, као и ретардираних и немоћних особа,
- заштита потрошача,
- превенција злочина и деликвенције, заштита јавних интереса,
- помоћ у запошљавању (смјештај, прехрана ...),
- јавна сигурност, хитни и изванредни случајеви,
- рекреација, слободно вријеме и спорт,
- брига о младима,
- хуманитарне активности,
- међународне активности и сарадња,
- људска и грађанска права, друштвене акције и покрети,

⁴ Тако, нпр. у САД "постоји 1.8 милиона различитих непрофитних организација и неколико пута више разних локалних група које је немогуће статистички пратити, које запошљавају 11 милиона људи и остварују 2 милијарде долара" (према, М. Колин: *Непрофитне организације – нови социјални партнери*, АРГУМЕНТ, Београд, 2005, стр. 44.)

⁵ Различито удруживање грађана прастара је појава, но, ипак се може рећи да је интензивнији развој НВО-а феномен који карактерише функционисање савременог друштва, а нагли развој овог сектора "повезује се са модерним схватањем демократије и практичним настојањима да се изврши демократизација друштва на новим основама, предузму политичке реформе и ублажи нарасла криза државе благостања на Западу, као и потребом да се приступи процесима демократизације и модернизације посткомунистичких друштава на Истоку". (М. Колин: *цитирано дјело*, стр. 17.)

⁶ М. В. Steger: *Глобализација*, Шахинпашић. Сарајево, 2005. стр. 66.

⁷ Према, Група аутора: *Како функционишу невладине организације*, Центар за унапређење Брчког, Шамац, 2006. стр.8

- међусобна помоћ и солидарност,
- фондови,
- истраживање, планирање, технолошка и техничка помоћ,
- милосрђе, филантропске активности,
- вјерске институције, духовни развој.

Цивилни сектор и његова улога у остваривању успјешног развоја савременог друштва

Наведено – свеобухватно и разноврсно дјеловање невладиних организација отежава њихово концизније и прецизније дефинисање. С тим у вези, напомнимо да је *Висока комисија Уједињених нација за избјеглице (UNHCR)* установила следеће критерије за дефинисање НВО, и то: да је *непрофитна, некомерцијална, невладина, правно регистрована*, те да се слаже са *универзалним хуманитарним вриједностима и праксом*.

Сходно предјем, може се рећи да под непрофитним сектором "подразумевамо организације које су правно регистроване по посебној институционализованој процедури, имају бар донекле одређено унутрашње формално устројство, делују релативно независно од државног апарата, остварују непрофитну дистрибуцију средстава и самосвојне су у свом унутрашњем устројству"⁸. Другим ријечима, невладина организација је *независна, флексибилна, демократска, секуларна, непрофитна организација људи који раде илили помажу у јачању економски и друштвено маргинализованих група*, а као резултат настојања појединих НВО-а да се *самодефинишу* са становишта њиховог организационог и оперативног оквира наводимо следећу класификацију истих:⁹

- Локална организација (Community Based Organization – CBO);
- Невладина организација основана од стране донатора (Donor Organized Non-governmental Organization – DONGO);
- Невладина организација основана од стране владе (Government Organized Non-Governmental Organization – GONGO);
- Невладине организације (Non-Governmental Organizations – NGO);
- Невладина развојна организација (Non-Governmental Development Organizations – NGDO);

⁸ М. Колин: *цитирано дијело*, стр. 29.

⁹ Видјети, W. Cousins: *Non-Governmental Initiatives in ADB, The Urban Poor and Basic Infrastructure Services in Asia and the Pacific*, Asian Development Bank, Manila 1991 (Преузето, http://www.bbnet.org.yu/bcnet/yug_e/whatisngo.htm, стр. 1.)

- Непрофитна организација (Non-profit Organization – NPO);
- Приватна развојна организација (Private Development Organizations – PDO);
- Организација јавне службе (Public Service Organization – PSO);
- Приватна волонтерска организација (Private Voluntary Organization – PVO);
- Квази невладина организација (Quasi Non-governmental Organization – QANGO);
- Волонтерска агенција/организација (Voluntary Agency/Organization – VALG);
- Волонтерска организација (Voluntary Organization – VO).

Додајмо предњем да, имајући у виду оријентацију, односно обим њиховог дјеловања, разликујемо више типова невладиних организација, тако да исте могу бити:¹⁰

- *Добровољне оријентације*, чије се активности односе на помоћ сиромашнима (у храни, одећи, лијековима, обезбјеђивању смјештаја, школарине и сл.);
- *Сервисне оријентације*, чије су активности усмјерене на здравствену заштиту, планирање породице, образовну дјелатност и слично;
- *Са учесничком оријентацијом*, у којима су особе локалне заједнице посебно укључене у реализацију пројеката новчаним доприносима, опремом, радом и слично;
- *Са оријентацијом ка јачању*, чији је циљ пружање помоћи сиромашнима, уз развијање јаснијег разумијевања друштвених, политичких и економских факата који утичу на њихове животе и побољшање њихове свијести о сопственој потенцијалној снази да контролишу своје животе.

Према просторно-територијалном опсегу дјеловања, разликујемо следеће типове невладиних организација:¹¹

- *Локалне организације*, настају по основу самоиницијатива грађана, а могу обухватати спортске клубове, женске организације, затим религијске или образовне организације, и слично;
- *Градске организације*, укључују организације као што су Ротари, индустријске коморе, пословне коалиције, етничке или образовне групације;

¹⁰ Преузето, http://www.bbnet.org.yu/bcnet/yug_e/whatisngo.htm, стр. 1-3.

¹¹ Видјети, http://www.bbnet.org.yu/bcnet/yug_e/whatisngo.htm, стр. 3-4.

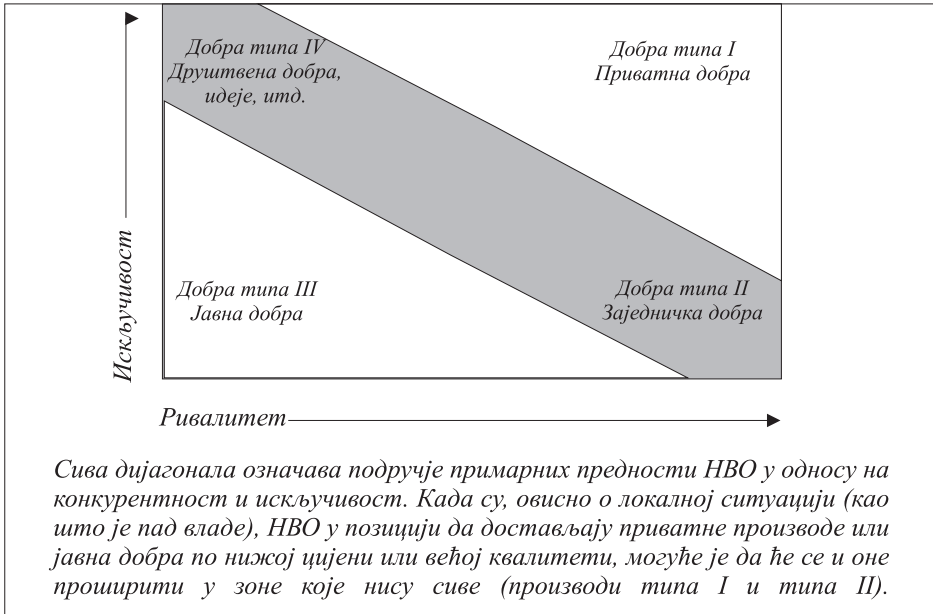
- *Националне невладине организације*, укључују организације као што су Црвени крст, професионалне организације итд. (Some of these have state and city branches and assist local NGOs);
- *Међународне невладине организације*, функционишу у опсегу од секуларних агенција као што су: *Save the Children, OXFAM, CARE, Ford i Rockefeller фондације*, до религијских група, а њихове активности варирају од финансирања локалних невладиних организација, институција и пројеката, до имплементације самих пројеката.

Иначе, "док се у постизању резултата власти ослањају на ауторитет, а приватна предузећа на тржишне механизме како би осигурали подстицај за обострано корисну размјену, актери грађанског друштва, дјелујући преко НВО-а, ослањају се на појединачне *волонтерске* активности и моћ да промовирају своје вриједности, те даље друштвени и економски развој."¹² Наиме, "за разлику од приватних, јавна добра су неискључива (немогуће је спријечити појединце да их користе, осим ако кориштење истих није прескупо) и нису конкурентна (појединачно кориштење јавних добара не умањује количину добара која су на располагању другима). Активности у којима НВО-и имају компаративну предност су у овим оквирима негдје између конвенционалних приватних производа и јавних добара. Конкретно говорећи, имају тенденцију да буду дјелимично конкурентни, дјелимично искључиви, конкуренти али неискључиви, или искључиви али неконкурентни. На слици 1. приказан је тај низ активности, поново у исте двије димензије. Резултат је категоризација која обухвата "приватне производе" (висок степен искључивости, велика конкурентност) у горњем десном углу који се овдје називају робама типа I, и "јавна добра" (мала искључивост, мала конкурентност) у доњем лијевом углу који се овдје називају робама типа III. Производња и расподјела типа I и типа III се углавном односи и на тржишни и на јавни сектор у одговарајућем омјеру. Остала два угла представљају производе који су **хибриди прва два**"¹³.

¹² Р. М. Todaro, C.S. Smith:, *цитирано дјело*, стр. 523.

¹³ Цитирани текст и слика преузето, Р. М. Todaro, C.S. Smith:, *цитирано дјело*, стр. 524.

Слика I: Типологија роба

Ради обухватнијег сагледавања улоге локалних и међународних НВО-а, наводимо неколико компаративних предности њиховог дјеловања које се дјелимично међусобно преплићу, узајамно прожимају и подржавају:¹⁴

- **Иновација:** НВО-и могу одиграти кључну улогу у осмишљавању и имплементацији програма за смањење сиромаштва и програма с другим развојним циљевима. Тако, нпр., НВО који непосредно ради са сиромашном популацијом може да осмисли нове програме који ће ефикасније допријети до тог становништва, с обзиром на његову блиску повезаност с НВО-ом; док поједине профитне фирме немају подстицаја, нити пак исказују интерес да унапређују статус сиромашних, нарочито када се ради о ефикасности програма тога унапређења. Такође, у многим случајевима владини програми не допиру до сиромашне популације, односно власти најчешће нуде стандардне врсте помоћи, док сиромашно становништво неријетко има посебне потребе које се разликују од потреба осталог становништва. Отуда су неке од најзначајнијих иновација у пројектима за смањење сиромаштва осмислили и иницијално развили локални и међународни

¹⁴ Према, Р. М. Todaro, С. S. Smith: цитирано дјело, стр. 526.

НВО-и, а револуционарну улогу одиграли су и на пољу образовања, (нарочито кампањама описмењавања).

- *Програм флексибилности*: Принципијелно, НВО није ограничен јавном политиком нити другим препорукама као што су приоритети земаља донатора код пружања помоћи, или приоритети државе, као ни владиних локалних пројеката. Штавише, локални НВО-и у принципу нису ограничени ни приоритетима међународних НВО-а, нити обрнуто. Отуда су НВО-и много флексибилнији од владиних организација када је ријеч о измјенама властитих програма, а "флексибилност се може интерпретирати као иновације прилагођене локалној средини, или као мање адаптације програмских иновација како би се задовољиле одређене потребе. НВО-и могу на бољи начин користити одређене механизме с обзиром на то да немају ограничења у виду права појединаца или привилегованих група које доминирају јавним сектором. Наравно, и оваква флексибилност има границе, јер су НВО-и склони прилагођавању својих програма, како би испунили услове за донаторска средства, а овај феномен је познат као *хватање донатора*.¹⁵
- *Специјализирано стручно знање*: Локални и међународни НВО-и неријетко имају веће базе експертског кадра и стручног знања у односу на локалне власти и предузећа (поготово када је ријеч о неразвијеним, и земљама у развоју. Уз ово, међународни НВО-и посједују знање више земаља које може понудити моделе за рјешавање одређених проблема с којима се суочава нека заједница. Дакле, програми који одражавају иновације спојене с предностима стручног знања које посједују НВО-и, могу се употријебити за изналажење ефикасних рјешења одређених проблема локалне заједнице.
- *Циљана домаћа јавна добра*: Ово се посебно односи на "производе и услуге који су конкурентни, али искључиви, укључујући и оне намијењене социјално искљученој популацији, у најбољем случају осмишљавају и осигуравају НВО-и који познају и раде с циљаном популацијом. Неки примјери наводе локалне здравствене институције, неформално образовање, осигуравање специјализираних средстава телекомуникације и компјутерске опреме сеоским подручјима, регулисање и интегрисање традиционалних законских и управљачких искустава, успостављање локалних тржишта, убиљежавање заједница

¹⁵ Р. М. Todaro, C.S. Smith: *цитирано дјело*, стр. 526.

на карте и регистрацију имовине, те преговоре између локалне заједнице и владе"¹⁶.

- *Заједничка имовина, управљање ресурсима, концепт и реализација:* НВО-и могу имати запажену улогу у управљању јавном имовином и обезбјеђењу циљних јавних добара и услуга. Ово посебно у земљама у развоју, гдје се владин и приватни сектор нису показали ефикасним у очувању природних ресурса (вода, шума, пашњака и других јавних добара), а познато је да се још увијек већина свјетског становништва ослања на природна богатства као најважнији извор властитих прихода и потрошње. Отуда, како истичу Todaro и Smith (цитирано дјело, стр. 527), "циљани пројекти невладиних организација и локалних организација, за изградњу капацитета, укључујући и обуку, помоћ у развоју организација настојања да се измјене некооперативни односи у заједници, те увођење нових мјера као што су полиција у заједници и контрола заједничке имовине, помажу заједници да се позабави злоупотребом заједничке имовине и сличним проблемима".
- *Поверење и кредибилитет:* Особиту предност у односу на владин сектор НВО-и остварују стицањем повјерења становништва с посебним потребама, а нарочито када је ријеч о екстремно сиромашној популацији. Наиме, "иако се у децентрализованом потпуно демократском друштву изабраној власти вјерује барем онолико колико "неизабраном" НВО-у, власти у многим земљама у развоју се тек називају демократским. Али власт већине веома мало користи социјално искљученим групама, особито ако се већинско становништво, или њихови представници труде да маргинализују сиромашни слој... Социјално искључене групе имају веома мало користи од демократије онда када су занемарене и када осјећају недостатак комуникације с владајућим органима. Када се једном успостави овакав систем, и новој, добронамјерној власти ће бити тешко да отклони ово наслеђе. С друге стране, НВО-и могу уживати повјерење, засновано на способности, љубазности, поузданости, одговорности, успостављеним приватним контактима и перцепцијом константног понашања у разним ситуацијама које није могуће контролисати... Истовремено, ако владу бије глас да је корумпирана и неспособна, фондације и други донатори ће можда искључиво невладиним организацијама повјерити пројекте смањења сиромаштва, заштите околине, пружања здравствених услуга, образовања, итд".¹⁷

¹⁶ P. M. Todaro, C.S. Smith: *цитирано дјело*, стр. 527.

¹⁷ P. M. Todaro, C.S. Smith: *цитирано дјело*, стр. 527.

Тиме НВО-и доприносе да се дође и до оних средстава која мимо њих не би била доступна локалној популацији. Све ово говори да НВО ужива веће повјерење и кредибилитет у односу на друге субјекте код свих значајних актера, укључујући донаторе, заинтересовано становништво, државне и локалне органе власти, као и остале учеснике у овим активностима.

- *Представљање и заговарање*: У овом погледу НВО-и су у предности у односу на друге актере, поготово када се ради о разумијевању потреба сиромаштвом угроженог становништва, тако да могу одиграти кључну улогу у поскупљењу и ширењу информација о потребама локалне заједнице. С тим у вези, у мјери у којој НВО-и свестраније сагледају локалне замке сиромаштва, у позицији су да успјешније презентирају потребе те средине, а ова одговорност одражава промотивну улогу НВО-а, укључујући и удружења локалних организација, у заговарању потреба сиромашних и социјално искључених категорија... Ни приватни ни јавни сектор није у предности кад се ради о поверењу сиромашних или искључених скупина... Донатори, фондације, агенције или неки други донатори заговарања желе бити сигурни да ће промотори које финансирају савјесно и поштено обављати посао, те потпуно разумјети своју мисију. И коначно, ако је влада та на коју треба утицати или код које треба лобирати, мало је вјероватно да ће владајуће структуре имати компаративну предност у обнашању ових функција – особито када је повјерење у питању...¹⁸

Закључак

Након напријед изложеног несумњиво се може закључити да невладин сектор треба да има веома респектабилну и незаобилазну улогу при креирању и остваривању успјешног функционисања и развоја савремене привреде и друштва у цјелини, посебно када је ријеч о земљама у развоју и тзв. транзицијским земљама. Наиме, у овим земљама дјеловање тржишта и функционисање владе прате не мале тешкоће и слабости, те је отуда неопходно јачање њиховог капацитета и ефикасности, при чему НВО-и могу да одиграју кључну улогу. Међутим, како се у цитираном дјелу *Todaro-Smith* (стр.528) наводи, ни цивилни сектор у тим земљама није довољно развијен¹⁹, дјелимично због тога што људи немају довољно

¹⁸ Р. М. Todaro, C.S. Smith: *цитирано дјело*, стр. 528.

¹⁹ Напоменимо да димензије развоја трећег сектора према *L. Salamonu* и *H. Anheieru* "зависе од укупног социјалног економског и политичког развоја земље, а најзначајнију улогу

средстава и времена које би могли ставити на располагање другима, или усљед недостатка знања, а понекада и због опструкција владе и приватног сектора, па и самог грађанског сектора. Тако, на примјер, премда се не суочавају с проневјерама, корупцијом и сличним повредама закона, НВО-и такође могу имати својих слабости, које се означавају као *добровољни неуспјех*. Дакле, умјесто да максимално користе своје потенцијале, дјеловање НВО-а своди се понекад на готово безначајну улогу усљед недовољног чланства, ограниченог поља дјеловања, зато што су селективне и искључиве елитистичне и/или неефикасне. Међутим, највеће сметње успјешнијем развоју непрофитног сектора у транзицијским и земљама у развоју (дакле, и у Босни и Херцеговини и њеним ентитетима) "налазе се на вредносном плану и повезују се са недовољно усвојеним нормама цивилног понашања, грађанске свести и културе међусобног поверења и солидарности... Највећи проблеми у досадашњем развоју могу се приписати неразумевању државе, компликованој административној процедури за донаторе хуманитарних помоћи, неодговарајућој и несигурној законској регулативи, као и нестимулативним пореским прописима. Игнорисање ове стварности од стране државе прати неодговарајући однос медија, што је у протеклом периоду често водило ка повременим забранама организовања, оптужбама за непријатељство према држави и народу, подривачку делатност, шпијунажу и слично."²⁰ Отуда, када је ријеч о дјеловању НВО-а у овим земљама, досадашња искуства, како М. Колин наводи (цитирано дјело, стр. 160) "указују да се углавном ради о рудиментарном, слабом и маргиналном сектору који од фазе ерупције спонтаних група и асоцијација мора да пређе у фазу консолидације, па унутрашња институционална изградња и координација у оквиру сектора постају предуслови да би овај сектор постао значајан актер демократизације друштва и један од носилаца општег благостања и друштвеног побољшања. Без неопходних друштвених претпоставки и унутрашње консолидације добровољне асоцијације остају слабе и маргиналне, недовољно стимулисане и укључене у остваривање својих задатака и мисије за коју се залажу." Стога је неопходно чинити напоре у правцу превазилажења ових и свих других проблема, са циљем стварања што повољнијег амбијента за јачање цивилног сектора, како би исти у *партнерском односу* са приватним и владиним сектором могао озбиљније доприносити успјешнијем свеопштем развоју, а посебно развоју

имају: правна структура државе, ниво развоја и степен централизације политичке моћи". (Преузето, М. Колин: *цитирано дјело*, стр. 37.)

²⁰ М. Колин: *цитирано дјело*, стр. 152.

демократског управљања, социјалне сфере друштва и заштити људских права. Ово нарочито када се жели што успјешније остваривање транзицијских процеса уз прикључивање Европској унији, па и када се има у виду присутност глобалне финансијско-економске рецесије, чијем би превазилажењу умногоме могло допринијети снажније дјеловање овог сектора, нарочито при рјешавању могућих тешкоћа из домена хуманитарно-социјалне проблематике.

Литература:

1. Newman, C. L. *Comparative study of NGO/Government Partnerships*. The International Journal of Not-for-Profit Law, 2000.
2. Група аутора: *Како функционишу невладине организације*. Шамац: Центар за унапређење Брчког.
3. Видачак, И. *Невладин сектор и Влада: Дијалог за Еуропу*. Загреб: Институт за јавне финансије, 2003.
4. Kendall, J. *The Third sector and the development of European public policy: Framework for analysis?*. Civil Society Working Paper 19. London: LSE Centre for Civil Society, 2001.
5. Salamon, L. *The Third Sector and Volunteering in Global Perspective*. Amsterdam: Presentation at The 17th Annual International Association of Volunteer Effort Conference, 2001.
6. Salamon, L. *Global Civil Society: An Overview*. Baltimore: Center for Civil Society Studies, The John Hopkins University, 2003.
7. Rosenblum, N. L.; Post, R.C. (eds.): *Civi Society and Government*. Princeton: Oxford: Princeton, University Press, 2002.
8. М. Колин: *Непрофитне организације – нови социјални партнери*, АРГУМЕНТ, Београд, 2005.
9. М. В. Streger: *Глобализација*, Šahinpašić, Sarajevo, 2005.
10. P. M. Todaro, C.S. Smith: *Ekonomski razvoj*, Šahinpašić, Sarajevo, 2006.
11. United Nations, Human Development Report, New York, 2003. <http://www.undp.org/hdr> 2003.
12. W. Cousins, Non-Governmental Initiatives in ADB, The Urban Poor and Basic Infrastructure Services in Asia and the Pacific, Asian Development Bank, Manila 1991.
13. Зборник: *Цивилно друштво и невладин сектор* (ред. Б. Петровић), Магна Агенда, Београд, 2002.
14. Зборник: *Улога невладиних организација у демократском друштву* (ред. Ж. Пауновић), ЦРНПС, Београд, 2002.